

גליון נושא: 'מאכלי חלב בשבועות'

בס"ד, יום ג' לפרשת נשא, א' סיון תשע"ו. דיונים אקטואליים בעניני דיומא. לעורך לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'. נתרם לע"נ הרב צבי בן הרב חיים גרינהוט זצ"ל. ת.נ.צ.ב.ה.

מנהג עתיק וקדום

שני תבשילים: כתב הרמ"א (או"ח סימן תצד סעיף ג') ונוהגים בכמה מקומות לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות. בדומה לשני התבשילים: זרוע וביצה, שבקצרת ליל הסדר, שהם זכר לקרבן פסח וקרבת חגיגה, כך גם בחג השבועות אוכלים שני מאכלים: מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר.

שני הלחם: ומוסיף הרמ"א שצריכין להביא עמהם ב' לחם על השלחן שהוא במקום המזבח, ויש בזה זכרון לב' הלחם שהיו מקריבין ביום הבכורים. וביאר המשנ"ב (סימן תצד ס"ק טו) לכן נהגו לאפות לחם אחד עם חמאה שאז בודאי יצטרך להביא לחם אחר לאכול עם הבשר.

המקור הידוע הראשון שמזכירו הוא רבינו אביגדור צרפתי, **מבעלי התוספות** (פירושים ופסקים לרבינו אביגדור צרפתי על התורה, מהדורת א"פ הרשקוביץ, ירושלים תשנ"ו, עמוד תעח) שמציין לזה רמז מן התורה (במדבר כח, כו): **וְגִיּוֹם הַבְּכוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֻדְשָׁה לַה' בְּשֶׁבַעֲתֵיכֶם:** ראשי התיבות של המילים: "חדשה לה' בשבועותיכם" הם אותיות חלב (הגהות מוהר"א אזולאי תצד ב, הגהות לספר המנהגים עמוד טז אות מט).

1. הטעם שהוזכר במשנ"ב

טעם נוסף, כתב המשנ"ב (סימן תצד ס"ק יב) בשם גדול אחד: עד קבלת התורה לא נמסרו לעם ישראל דיני בשר בחלב, נבלה, טרפה, חלב, דם ועוד. במתן תורה התברר שכל הכלים טרפים. לא נותר בידם ברירה אלא להסתפק במאכלי חלב עד שיכשירו את הכלים, שכן מאכלי בשר צריכים יותר תיקון מאשר מאכלי חלב (המטעמים לשבועות אות פ"ה).

על טעם זה תמה הח"ח (ליקוטי הלכות ח"ג מהדורת פעטרקוב שנת עת"ר נדפס בעמוד האחרון, ובמהדורות הבאות נשמט קטע זה) שטעם זה מובן רק לדעת רבי אליעזר בן עזריה בפרקי דר' אליעזר (פרק מו), שהתורה ניתנה בערב שבת. אבל לפי מה שכתוב בגמ' (שבת דף פו:): שלדברי הכל התורה ניתנה בשבת, אין לומר טעם זה כי בשבת בלאו הכי אין אפשרות לשחוט ולהכין בשר לאכילה.

2. הרבה טעמים נאמרו על זה

טעם נוסף: כתב בספר מטעמים (דף ל) בשם השל"ה

מסמיכת הפרשיות בתורה אנו מוצאים את חג השבועות ליד איסור בשר וחלב דכתיב (שמות כג, יט): **רְאֵשִׁית בְּפוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֶלְקִיךָ לֹא־תִבְשַׁל גֹּדִי בְּחֶלֶב אֱמוֹ:** רמז לחג השבועות, שנקרא חג הביכורים, שאוכלים בו מאכלי חלב, ועל כך אומרת התורה: **"לא תבשל גדי בחלב אמו"**, כלומר: אל תאכל את מאכלי החלב עם בשר.

טעם נוסף: כתב באוצר דינים ומנהגים (עמוד 394) על שם הר סיני שנקרא גם בשם (תהילים סח, טז): **הָרַגְבָּנִים -** לשון גבינה.

טעם נוסף: כתב החיד"א בספרו 'לב דוד', וכן כתב בספר מטעמים (דף ל) חלב בגימטריה הוא 40. רמז לארבעים יום שמשה שהה על הר סיני ולמד את כל התורה.

פנינים

דָּבַשׁ וְחֵלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ

חלב: בספר טעמי המנהגים (סימן תרכא) כתב בשם הכלבו (דף נב), וכ"כ בספר מנהגים דבי מהר"ם ב"ר ברוך מרוטנבורג, טעם לאכילת מאכלי חלב: רמז לתורה שניתנה ביום זה, שנמשלה לחלב, כמו שנאמר במגילת שיר השירים (ד, יא) **דָּבַשׁ וְחֵלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ.**

דבש: לפי טעם זה מבואר בספר הכלבו (סימן נב) ובחק יעקב (סימן תצד ס"ק ט) ובמשנ"ב (סימן תצד ס"ק יג) שמלבד מאכלי חלב, נהוג לאכול בחג השבועות גם דבש. שכן בפסוק זה במגילת שיר השירים נמשלה התורה לדבש ולחלב, ככתוב: **דָּבַשׁ וְחֵלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ** (שיר השירים ד' יא). ראה במדרש רבה (שם) ובגמ' (חגיגה דף יג).

ומבואר בגמ' (מגילה דף לא.) דמעשה מרכבה נקראים בשבועות משום שהם בגדר - דבש וחלב תחת לשונך. [ואולי לכן בחו"ל המנהג הרווח לאכול חלבי רק ביום הראשון, שכן רק ביום הראשון מפטירים מעשה מרכבה, אבל ביום השני מפטירין בחבוקוק].

אכן בדברי המהרי"ל (הלכות חלה, עמ' פה) המכונה "אבי מנהג אשכנז", מביא את המנהג לאכול מאכלי חלב בלבד, מבלי להזכיר מאכלי דבש.

מנהג: שאלו את הגר"ח קניבסקי שליט"א (גם אני אודך בעניינים שונים ח"ג אות קי"ב) למה אין נוהגין היום באכילת דבש, אלא רק באכילת מאכלי חלב. והשיב: היכא דנהוג נהוג. אכן אצל כמה אדמו"רים המנהג לאכול עוגת דבש, בטיש שעורכים לכבוד חג השבועות (ח.ו.).

קדושה יתירה: כתב בספר סדר היום (סדר חג השבועות) - בחג השבועות ראוי שישמח בו האדם שמחה יתירה, מפני שהוא יום שניתנה בו תורה והכל מודים בקדושתו הגדול מקדושת שאר הימים טובים. יש להכין מטעמים מתוקים לחיכו ביום זה, והכל לפי מה שהוא אדם, ולפי הערב לו והטעים לחיכו. עכ"ד.

מדבריו משמע טעם נוסף במאכלי חלב, משום שמאכלי חלב נעימים ומתוקים לכל, ובשבועות צריך להראות כמה נחמד היום לישראל. על דרך שאמרו בגמ' (פסחים סח:): הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא יום שניתנה בו תורה הוא. ❖

מנהג ישראל תורה

שתי סעודות ביום

כשתי הלחם: כתוב במנהגי וורמיישא שהיה המנהג לאכול בסעודה בבוקר. וכן יש כיום רבים הנוהגים לעשות ביום שני סעודות, כפשטות דברי הרמ"א שיהא דומיא דשני הלחם, ואם אוכל אותם סעודות ורק הופך במקום סעודה בשרית סועד סעודה חלבית, איך זה דומה לשתי הלחם? ורק כשמוסיף עוד סעודה, ניכר כבוד שבועות שהוסיף סעודה חלבית לזכר השני הלחם (מ.ח.נ.). ויש בזה עוד רווח כפי שכתב הגר"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון ח"ג פי"ח הערה י"א) שאם אוכלים רק מזונות, אין זה דומיא דשני הלחם שהיה פת.

ויש בזה עוד רווח שהמציאות הוא שאוכלים הרבה סוגי מאכלי חלב יש בהם שיעור קביעות סעודה שמחייב בברכת המזון, בפרט שרעבים מאוד אחרי לילה שלם שלא אכלו, ולכן טוב מאוד הנוהגים ליטול ידים ולברך ברכת המזון כדיון. ועוד שעל פי קבלה צריך לסעוד את סעודת יו"ט סמוך לתפילה מיד, כי התיקון של כל הלילה הוא בהסתר והסעודה הוא בגלוי (י.י.ד.).

סעודה ג': אכן אותם הנוהגים ללכת לישון בעלות השחר למספר שעות (וכבר דן בשו"ת שבט הלוי שכיון שעייפים ואין מרוכזים, אין איסור מצד דיני התפילה ללכת לישון), ומתפללים שחרית בזמן ק"ש השני כבכל שבת, אין להם פנאי לעשות שני סעודות נפרדות ביום קודם חצות, יכולים לעשות כעין סעודה ג', וכמו שנהג החזו"א בכל יו"ט לעשות סעודה ג'.

חלוקת הסעודה: כתב החק יעקב שיש שאוכלין בשבועות בבוקר באותה סעודה בתחילה חלבי ואח"כ בשרי, ולשיטתם כוונת הרמ"א לדמות לשני הלחם שבאים יחד ממש, ולכן עושים שני לחמים אחד לחלבי ואחד לבשרי. אבל מסיק החק יעקב שיותר טוב ליזהר כמו בכל השנה שאין אוכלים בשר וחלב באותה סעודה.

וכן הסיק הגר"מ פינשטיין (אג"מ או"ח ח"א סימן קס) שעדיף לחלק את החלבי והבשרי לשני סעודות, ונכון מאוד המנהג שלא לעשות הכל בסעודה אחת, ומשני טעמים: א. יש שאין אוכלין חלב ובשר בסעודה אחת, כמבואר בזוהר הובא בב"ב. ב. יש לחוש שלפעמים ישכחו ויאכלו הבשר תחלה. וע"ע בפמ"ג (במשבצות סק"ג) ובש"ך (סק"ו). ❖

טעם נוסף: כתב בספר טעמי המנהגים (תרכה), ובאוצר כל מנהגי ישורון (סימן ס"ק ט), שמאכלי חלב, שלא כמאכלי בשר, הם רמז להסתפקות במועט, כפי שנאמר (משלי כז, כז) וְדִי חֶלֶב עֵינִים לְלַחֵמְךָ, ודרשו חז"ל (חולין פד, א): "דיו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים" (ופירש רש"י: "די לך בחלבם ולא תשחטם ותאכלם"). לפיכך אוכלים מאכלי חלב בחג מתן תורה ללמדנו שהתורה נקנית על ידי הסתפקות במועט, כפי שאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ד): "כך דרכה של תורה פת במלח תאכל...". ו"מיעוט תענוג" הוא אחד ממ"ח הקניינים שהתורה נקנית בהם.

כעין זה כתב בספר הלכות חג בחג (עמוד קמה) שלכן שמחים במאכלי חלב, להורות שגם מי שאין לו ריבוי קנינים לאכילת בשר, ומסתפק בחלב בלבד, יש לו שמחת התורה.

3. לציין את יום מתן תורה

טעם נוסף: כתב בספר מטעמים, בחג השבועות נמשה משה רבינו מן היאור, שכן הוא נולד בז' באדר והצפינו אותו שלושה ירחים עד ו' בסיון, ובאותו יום מצאה אותו בת פרעה בתיבה ונתנה אותו לאמו להנקה, לפי שמשה סירב לינוק מאשה נכרית. לכן מזכירים זכות זו של משה רבנו, שסירב לינוק מאשה נכרית, על ידי אכילת מאכלי חלב בחג השבועות.

טעם נוסף: כתב החיד"א בספרו 'לב דוד', מיד שקיבלו ישראל את התורה נעשו תשושי כוח מפני שהתורה מתשת כוחו של אדם, ועל כן אכלו מאכלי חלב שהוא רפואה ומחזירה כוחו של אדם לקדמותו.

טעם נוסף: כתב בספר עצרת לפי שביום מתן תורה נעשה עם ישראל כבריה חדשה ונהפכו להיות כקטן שנולד על כן היו זקוקים למאכלי חלב שהוא מאכל רפואה לילדים ותינוקות.

טעם נוסף כתב בספר מטעמים כיון שביום זה נמשה משה מן המים כדאיתא (סוטה יב, ב) שנולד בז' אדר ושלושה חודשים היה ביאור, ואותו היום משתה אותו ורצה לינק מחלב נכרית לפי שאמר פה שעתיד לדבר עם הקב"ה יגע בנכרית עד שבאה אמו והניקה אותו ולכבודו של משה אוכלים מאכלי חלב

תודה להרב משה שוחט שליט"א על העזרה והסיוע הרב, חלק ניכר מהחומר הוא מתוך סדרת הספרים 'לב המועדים'. ❖

הערות מבני החבורה

הטעם על פי קבלה

היפוך דין לרחמים: טעם נוסף כתב המגן אברהם (סימן תצד ס"ק ו) והבאר היטב (סימן תצד ס"ק ח) שהרי מבואר בזוהר, שאותן ז' שבועות של ספירת העומר הם כספירת שבעה נקיים של אשה נדה המיטהרת לבעלה, ובשבועות נטהרים. וידוע שדם נעכר ונעשה חלב, והיינו מדין לרחמים, ומנהג אבותינו תורה היא.

והוסיף הבאר היטב (שם) שאוכלים חלב ואח"כ בשר, לא כמו שעשו המלאכים אצל אברהם שאכלו בשר וחלב שבעבור זה נתנה התורה לישראל, ועיין בשיטמ"ק (בכורות דף ו:): בשם תוס' חיצוניות שזה היה הטענה על המלאכים, שלכן אינם ראויים לקבלת התורה כי הם אכלו אצל אברהם בשר וחלב יחד.

טעם נוסף כתב רבי חיים ויטל, ספר עצרת, בתורה ישנו תרי"ג מצות, רמ"ח מצות עשה כנגד רמ"ח אברים של אדם, ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד שס"ה ימים שבתורה, כנגד כל יום יש מצוות לא תעשה אחרת צא וחשוב ותמצא שמצות לא תעשה של בשר וחלב חלה ביום השבועות. כמו כן מצוה קי"ג במנין המצות שבספר החינוך היא, שלא לאכול בשר וחלב מצווה זו היא מצות הס"ו במנין מצות לא תעשה, ומקבילה ליר"ט שני של שבועות, החל ביום הס"ו מר"ח ניסן שהוא ראש חודשים ראשון לחודשי השנה שממנו מתחילים לספור ספירת הימים והחודשים. ❖